

МОРАЛНО ОПРАВДАЊЕ АБОРТУСА

Синиша Симић*
 Библиотека Српске
 Патријаршије,
 Београд

Апстракт: У овом раду бавићу се питањем моралне оправданости прекида трудноће. Проблем абортуса је једна од важнијих тема биоетике и етике уопште. Кроз ову анализу покушаћу да дођем до одговора на питање: у ком тренутку би абортус можда био морално оправдан ипосвијак, а у ком периоду би представљао морално проблематичну интервенцију? Односно, можемо ли данас уопште одговорити на ово питање? Као најувјерљивији период за разграничење између моралне оправданости и неоправданости абортуса дефиниције ћу разматрати период када фетусу можемо приписати лични идентитет. То је период хелијске диференцијације. На први поглед нам се чини да би требало од тог момента фетусу приписати права која има особа. Међутим, недостигањем довољног знања о хелијама додатно отежавају бављење овим питањем и онемогућују одговор на постављено питање.

Кључне речи: секс, трудноћа, фетус, абортус, морално оправдање.

Увод

У овом раду разматраћу проблем абортуса у контексту његових моралних посљедица. Питање абортуса је једна од најважнијих тема биоетике и примјењене етике уопште. Појам *абортуса* се данас барем *prima facie* сматра видом контрацепције. Покушаћу да укажем на дистинкцију између та два појма — абортуса и контрацепције.

Циљ овог истраживања је покушај да се одговори на питање: „У ком тренутку развитка плода/фетуса¹ би се абортус могао сматрати морал-

* sinisa_simic@msn.com.

¹ У овом раду ћу појмове *плог*, *преембрион*, *ембрион* и *фетус* користити синонимно, јер прецизно кориштење ових појмова није релевантно за ово истраживање.

но оправдан поступак, а од ког степена развика фетуса би представљао морално проблематичну интервенцију?“ Кроз ову анализу видјећемо и да ли је уопште могуће (барем данас) одговорити на овако формулисано питање. Ово истраживање изузеће следеће случајеве: медицинску потребу за пренаталном еутаназијом, трудноћу као посљедицу силовања, зачеће и поред правилне и одговорне употребе контрацептивних средстава и трудноћу као посљедицу преваре једног од актера сексуалног чина. Разлог због којег желим да их изузем је тај што се прекид трудноће у поменутиим случајевима обично сматра морално оправданим. Ово разматрање анализираће абортус као праксу, насупрот абортусу као изузетку. Нешто више о разлици абортуса као праксе и изузетка биће даље у тексту. У дијелу у којем излажем историјски контекст проблема абортуса наићи ћемо на одређени број аргумената који се бави питањем: „Гдје би требало повући линију између моралне оправданости и моралне неоправданости, односно допуштања и забране абортуса?“ У том контексту размотрићу приједлоге о томе у ком тренутку би, с обзиром на фазу развика фетуса, било прихватљиво допустити абортус: да ли до момента рођења, до тренутка када је фетус способан да преживи ван мајчине утробе, до часа оживљавања, личног идентитета или никако после тренутка зачећа. У основи опредјељивања за неку од споменутих концепција лежи питање о особи као предмету моралне и правне заштите. И поред схватања да је особа предмет моралне и правне заштите, постоје аргументи — којима ћемо се посебно бавити — чији је закључак да је абортус морално оправдан без обзира на то да ли фетус има права која приписујемо особи.

Када изложим аргументе, детаљније ћу размотрити питање личног идентитета, за које сматрам да је *најозбиљнији кандидат* за границу између моралне оправданости и неоправданости абортуса. То је период ћелијске диференцијације, када ћелије губе тотипотентност и специјализују се за одређене функције. Од тог тренутка можемо говорити о личном идентитету.

Бавићу се и аргументом из потенцијалности који је у основи тзв. конзервативних позиција против абортуса. Сматрам да аргумент из потенцијалности од периода ћелијске диференцијације додатно добија на снази и увјерљиво може тврдити да имамо дужност и преембриону приписати сва права особе.

Структура овог истраживања је следећа: у првом дијелу укратко ћу рећи нешто о дефиницији морала. Потом ћу понудити одређења појмова контрацепције и абортуса. Затим ћу у трећем дијелу представити три основне нормативне претпоставке примјењене етике. Након тога бавићемо се аргументима које сам подијелио у три групе:

1. Јака теза против абортуса (односи се на ставове који се радикално супротстављају прекиду трудноће);
2. Умјерена теза за абортус (позиције које одобравају абортус, али до одређеног периода. У овом дијелу сам описао и могућу одредницу допустивости — тачку рођења, која свакако не би спадала у умјерену тезу, али због јасноће структуре навео сам је заједно са осталим разматраним моментима);
3. Јака теза за абортус (оправдава абортус у скоро свим ситуацијама).

На крају рада слиједи закључак. Почећу са одређењем морала, односно прецизираћу коју дефиницију морала користим у овом раду.

1. Морални суд

С обзиром на то да нас занима етичка анализа, те различити аргументи који се тичу моралне оцјене абортуса, на почетку ћу укратко нешто рећи о дефиницији моралног суда. Основне етичке појмове (између осталог су то и појам морала и моралног суда) је тешко прецизно одредити. Барем ћу прецизирати на који начин ћу у овом раду користити те појмове.

Једна од најпознатијих и, са данашње тачке гледишта прилично грубих подијела метаетичких теорија јесте подијела на когнитивизам (коме је начелно близак дескриптивизам) и некогнитивизам (недескриптивизам). По првој концепцији језик морала функционише као језик описивања (зато се назива дескриптивизам) и због тога може бити истинит или лажан (когнитивизам). Ово значи да морални судови могу имати истиносне услове. Друга позиција подразумијева да језик морала не саопштава никаква вјеровања и да не може бити истинит или лажан (дакле, не функционише као опис). Ова концепција подразумијева да језик морала преноси експресије емотивног или некаквог сличног стања. Трећа позиција се зове антикогнитивизам (коме припадају логички позитивисти). С обзиром на позитивистички принцип верификације, логички позитивисти су сматрали да су морални судови лишени смисла (пошто се нпр. појам *добро* не може верификовати).²

---

² Хемпел принцип верификације формулише овако: Реченица S има емпиријско значење ако и само ако је могуће одредити коначан скуп опсервационих речени-

Строго повучене границе које смо видјели у горњој подијели, временом су добиле блажу форму. Концепције које тврде да је функција морала пренос експресија и да морални суд преноси ставове, суочене су са опасношћу моралног релативизма, субјективизма и распада система вриједности.³ Појмови који се користе у тим позицијама су *ставови* и *експресије*. Очигледно је да имају слабију убјеђивачку моћ од појма истине. Због тога је дошло до стапања идеја између двије субјективне традиције (когнитивистичке и некогнитивистичке) и на тај начин смо добили хибридне теорије у метаетици. Хибридне теорије овог типа појам вјеровања приближавају појму емоција, сматрајући да је био погрешан приступ о јазу између та два појма.⁴

За потребе овог рада прихватићу дефиницију морала као праксе која представља дио стварности и кроз коју непосредно⁵ долазимо до одговора на питање: „Шта је оно што је у различитим контекстима морално оправдано или морално неоправдано?“ Под појмом морала подразумијеваћу праксу која забрањује поступке који нарушавају однос поштовања према другоме.⁶

2. Контрацепција и абортус

Доступност тзв. продужене контрацепције која се примјењује након сексуалног чина, доприноси да разлика између абортуса и контрацепције буде „магловита“. Оба појма реферирају на поступке који за циљ имају да спријече формирање будућег човјека. Формално бисмо могли рећи да контрацепција има задатак да спријечи трудноћу, док се абортус односи на прекид трудноће. Међутим, у пракси услед

ца (O1, O2, ... On). Видјети: Carl G. Hempel, “Problems and Changes in the Empiricist Criterion of Meaning”, *Revue Internationale de Philosophie*, Vol. 4, No. 11 (Janvier 1950): 41–63: 44; доступно на: http://people.duke.edu/~lc190/hempel_rip1950.pdf (приступљено 6. септембра 2019. г.).

³ Ненад Цекић, *Метаетика: проблеми и традиције* (Београд: Академска књига, 2013), 169.

⁴ Више о метаетичким теоријама видјети: Цекић, *Метаетика: проблеми и традиције*.

⁵ Под непосредним увидом подразумијевам да имамо разлога да осјећамо кривицу, јер смо нарушили однос поштовања према некоме (нпр. преваром, ускраћивањем слободе, насиљем и сл.).

⁶ Овакво схватање морала почива на идеји да се слобода користи док не угрожава туђу слободу. Ово је слободније приказивање Кантовог категоричког императива који гласи: „Делај само према оној максими за коју у исто време можеш желети да она постане један општи закон“. Видјети: Имануел Кант, *Заснивање метаетике морала* (Београд: Дерета, 2008), 60.

постојања различитих контрацептивних средстава (укључујући и метод који носи назив „продужена контрацепција“), дјелује као да се и абортус у неким случајевима подводи под појам продужене контрацепције. Поједини аргументи у прилог абортусу указују да разлике између абортуса и контрацепције нема. Кад узмемо у обзир и „неуредни“ сексуални живот⁷ данашњице, у чијој сржи се налази максимално игнорисање било каквог облика одговорности⁸ — долазимо до једне велике збрке и дефинитивне немогућности да разликујемо значења ових појмова.

2.1. Контрацепција

Контрацепција има за циљ да спријечи нежељену трудноћу. Користи се и као добар механизам против полно преносивих болести. Контрацепција се користи онда кад је циљ полног односа искључиво уживање, а не кад је секс инструменталан, а пракса репродукције финална намјера. У том смислу, коришћење контрацепције представља велику одговорност и према себи и према партнеру. Такође, и према људској врсти уопште, јер ван употребе контрацепције постоји шанса за нежељеном трудноћом, која би се у том случају можда морала прекинути абортусом.

Уколико је контрацепција доступна и уколико постоји нерепродуктивна намјера, избјегавање коришћења контрацепције, а затим прибјегавање абортусу представља неодговоран приступ према објема праксама: и сексуалној и репродуктивној. И најзад, представља неодговоран приступ према потенцијалној особи.

2.2. Абортус

Под појмом абортуса обично се подразумијева намјерни прекид трудноће. Ја ћу за потребу овог рада разматрати абортус као праксу. Потребно је направити разлику између праксе и изузетка. Разлика је јасна у примјеру *убиства*. Убиство као пракса је забрањен и представља једну од најелементарнијих моралних и законских забрана. Убиство као изузетак је могуће морално и законски оправдати. Такав примјер имамо када је у питању убиство из самоодбране. У другом

---

⁷ Под неуредним сексуалним животом подразумијевам: често мијењање партнера/партнерки, избјегавање контрацептивних средстава, поимање полног односа искључиво као чина уживања (без размишљања да последица полног односа може бити и трудноћа), занемаривање благовременог тестирања на трудноћу, итд.

⁸ Као и у сваком поступку, тако и у сексу субјект је одговоран за све последица сексуалног чина. Услед неадекватне заштите и информисаности последица би могла бити обољење од полно преносиве болести.

смислу треба рећи да приступ абортусу као изузетку и као пракси не може бити исти. Узевши у обзир разлику између изузетка и праксе, можемо рећи да је абортус релативно млада пракса. Говор о абортусу неизоставно је праћен и говором о два чина: сексуалном и репродуктивном. Та два чина, с обзиром на то да су условљени један другим, дуго су се сматрали једним. У том контексту, сексуална пракса је инструментална, док је репродуктивна заправо финална вриједност. Међутим, с развојем науке, долази се до могућности репродукције и без сексуалног односа; што ће временом имати за последицу сувишност секса за репродукцију. Наравно, то не искључује његову хедонистичку улогу. Сексуална пракса и уопште теме сексуалне етике су понајвише укључене у разматрање питања абортуса. О потреби да се више филозофске пажње посвети разматрању тема којима се бави сексуална етика и евентуалном укључењу сексуалне етике у биоетику, говори професор Ненад Цекић у свом тексту *Да ли је сексуална етика примењена?*⁹

Из горе поменутог можемо видјети да су у питању двије одвојене праксе, о којима се говори унутар разматрања проблема абортуса: сексуалној и репродуктивној.

Поред ове двије праксе, неизбјежна тема су и двије неправноности: биолошка и социјална. Биолошка неправност (различитост) између мушкараца и жена је очигледна, а можемо рећи и нужна.

Биолошка различитост и неправност се види и у сексуалној и у репродуктивној пракси. Репродуктивни рад није равноправно подијељен између мушкараца и жена. Жене имају више репродуктивног рада у односу на мушкарце. Социјална неправност се надовезује на биолошку, али за њу не можемо рећи да је нужна, већ више неправедна. У примјерима кроз историју видимо да је жена та која је кажњавана уколико почини абортус. Практика је била таква да све санкције сноси жена, док је мушкарац на неки начин повлашћен. У цивилизовању друштва, ширењу демократије и јачању људских права, те активном дјеловању различитих феминистичких покрета спонтано се долази до различитих ријешења када је у питању морални проблем абортуса. Поменута социјална неправност могла се ријешити на два начина: подијелом одговорности на неки начин (тј. да се у некој мјери — имајући у виду биолошку неправност — наметне и мушкарцу одређена одговорност) или да се и жена изузме од од-

⁹ Nenad Cekić, „Limits of Sexual Freedom and the Notion of Perversion (Is Sexual Ethics „Applied?“)“, *Filozofske studije: zbornik radova*, год. 33, бр. 34 (2018): 99–106.

говорности као и мушкарац.¹⁰ С обзиром на немогућност коректног спровођења контроле мушкараца, прва могућност ријешавања неравноправности је одбачена. Друштвено је прихваћена опција да се настоји тежити амнестирању жене при извршеном абортусу. То значи, од тенденције да се превазиђе социјална неравноправност између мушкараца и жена долазимо до тежње да се оправда абортус и да нико не сноси одговорност, нити санкцију. Овај историјски след догађаја је важно споменути при сваком бављењу проблемом абортуса. Чини се да се проблемом абортуса бавило из разних аспеката, а понајмање анализом моралног оправдања. Да поновимо развојни пут:

- Интервенција намјерног прекидања трудноће је постојала не као пракса, већ као изузетак, који је био кажњаван;
- Кажњаване су жене које почине абортус.
- Постала је уочљива неравноправност између мушкараца и жена; поставља се питање зашто се само жене кажњавају за учињени абортус?
- Умјесто да се одговорност за учињени абортус подијели, друштвено је прихваћена опција да се и жена ослободи кривице;
- Пошто нема одговорних за абортус, настоји се абортус морално оправдати (што имплицира да је *prima facie* морално неоправдан).

Да бисмо подробније размотрили морални проблем абортуса и које све врсте аргументације постоје у оквиру ове теме, изложићу три нормативне претпоставке. Нормативне претпоставке је важно поштовати ради ваљане анализе било ког питања којим се бави нека примјењена етика.

3. Три нормативне претпоставке

У овом разматрању поштоваћемо најважније три нормативне претпоставке сваке примјењене етике, а то су: универзалност, концептуални дефицит (комплетност појмовне и термилошке мреже) и примат фактицитета. Ове претпоставке нам помажу како у ваљаној моралној анализи неког поступка или праксе, тако и у томе што доприносе неопходној опрезности при потребама регулисања неког поступка или праксе¹¹. Као што сам у уводу нагласио, проблем абортуса

---

¹⁰ Односи се на одговорност вршења абортуса.

¹¹ Нпр. кад се захтјева правно регулисање.

туса није довољно само регулисати правно или политички, већ је прије свега неопходно ријешити проблем моралног оправдања. Ове претпоставке нам у томе помажу, јер нас могу упутити у прикривене проблеме, као и могуће олакшице које нису одмах видљиве при правној или политичкој анализи. Укратко, оне ће нам својим оквиром унутар кога ћемо посматрати моралне проблеме, помоћи да повучемо линију између онога што је морално оправдано и онога што није. Једноставно речено, морални разлози у великој мјери могу да се разликују од правних или политичких. Постоје поступци за које смо скоро сви спремни да кажемо да су морално неоправдани, а да притом нису (а и ретко би ко захтјевао да буду) правно санкционисани. Један примјер је лагање. Погледајмо сад на шта се односе ове три нормативне претпоставке.

Претпоставка универзалности, прије свега, разликује поступак од догађаја, имајући у виду да сваки поступак има неку сврху, односно разлог дјеловања.¹² Тај разлог који води поступку можемо узети као оправдање поступка и у том случају је сваки поступак *prima facie* оправдан (што никако не значи да су сви поступци у стварности и коначно оправдани). Значи, свако има неки циљ и ничији циљ се не смије унапријед дискриминисати или привилеговати, већ се тежи равноправности свих циљева. То свакако не подразумејева да се поштују нека приватна права свих, већ само да нема преране дискриминације нечијег циља и разлога који воде дјеловању. Овдје се подразумејева дистинкција између дозволе и забране. У овој схеми, гдје је сваки поступак на први поглед оправдан, имамо случај да дозволу за неки поступак не морамо претјерано или чак никако оправдавати, док забрана захтјева висок степен оправдања. Значи први нормативни принцип каже да дозвола не захтјева оправдање, а забрана захтјева.¹³ Одавде слиједи да је све дозвољено осим онога што се мора забранити. Ова очигледна асиметрија између дозволе и забране помаже избјегавању патернализма¹⁴ и евентуалног тоталитаризма¹⁵.

¹² Јован Бабић, *Морал и наше време* (Београд: Службени гласник, 2005), 327.

¹³ Јован Бабић, „Природно, нормално, исправно“, у: *Шта би са социјалном психологијом*, приредио Бранко Ђорић (Нови Сад: Друштво психоаналитичких психотерапеута Србије, 2017), 18.

¹⁴ Под патернализмом се обично подразумејева очински приступ према појединцу, друштвеном слоју, целом народу или нацији за које се сматра да су „незрели“ и да ће неко други донети одлуке које ће за њих бити боље него да их сами доносе.

¹⁵ Тоталитаризам се односи на политичко уређење где држава продире у све области друштвеног живота уз тежњу да оствари тоталну моћ. Више погледати: Carl Joachim Friedrich and Zbigniew K. Brzezinski, *Totalitarian Dictatorship and Autocracy* (Cam-

Друга нормативна претпоставка позната као „концептуални дефицит“ захтјева да концептуална мрежа и мрежа појмова и дистинкција (које се користе у моралној анализи неког проблема) буде адекватна и комплетна.¹⁶ Појмови који су највише заступљени у теми абортуса су свакако *почетишак*, *животи* и *особа*. Иако нам се чини да је значење тих појмова саморазумљиво, ипак у аргументацији примјећујемо да нису довољно дефинисани и да су праћени низом непрецизности. Те непрецизности и уопште појмовни дефицит највише су изражени у новијим праксама. Примјер могућег проблема: ако би се стара дефиниција мајке, као жене која је родила, примјенила на нове поступке, као што је сурогат мајчинство, долази до конфузије ко је заиста мајка.¹⁷ Ако би се редеофинисао термин мајка тако да означава жену из чије јајне ћелије настаје нови живот, онда такав проблем нестаје. Ситуацију у којој је један амерички пар захтјевао глувонијему бебу описао је професор Бабић у тексту *Природно, нормално, исправно*. С обзиром да су они глувонијемци, а притом богати и успјешни, пожељели су да и њихово дијете буде такво. Наука им је то и омогућила. Захтјев ове нормативне претпоставке би био да ако се настоји намјерна производња глувонијеме дјете, онда се мора редеофинисати појмови *нормално*, *дефектно* и *глувонијемо*; при чему, глувонијемост се више не може сматрати дефектом, већ, можда, неком мањинском нормалношћу. Значи, прецизно дефинисање је битан услов за моралну анализу и утврђивање оправданости или неоправданости (исправности или неисправности).

Трећа нормативна претпоставка је примат фактицитета. Она захтјева да се сваком поступку мора прићи посебно и независно од других поступака.¹⁸ То значи да уколико су два поступка наизглед слична не смијемо изузети могућност да можда постоји нека разлика за коју ће се испоставити да је релевантна до те мјере да један поступак можемо сматрати исправним, а други неисправним. Значи: поступак има примат у односу на теорију. Теорија колико год била добра, тешко је могуће да ће у потпуности објаснити сложености у свијету.

Изложио сам три основне нормативне претпоставке, које ће да ти оквир нашој моралној анализи проблема абортуса. С обзиром на то да смо објашњавајући нормативну претпоставку универзалности рекли да забрана захтјева објашњење, у наставку рада приказаћу аргумент против абортуса.

bridge, Mass.: Harvard University Press, 1956).

¹⁶ Бабић, *Морал и наше време*, 327.

¹⁷ Примјер преузет од: Бабић, „Природно, нормално, исправно“, 20.

¹⁸ Бабић, *Морал и наше време*, 328.

4. Јака теза против абортуса

Јака теза претпоставља континуитет људског развоја. Ова теза посматра живот као континуирани градивни процес. То значи да је људско биће суштински исто од зачећа до смрти, уз одређене физичке и психичке разлике које настају као промјена услед поменутог континуитета. То би даље значило да је фетус од самог зачећа особа и као особа мора бити заштићена правима које имају особе. То је прије свега право на живот. Одатле произлази да абортус није морално оправдан. Још код Аристотела имамо сличну позицију, а тиче се Аристотеловог схватања кретања. Аристотел каже: „Будући се све крећуће мора покретати од нечега, нека је нешто које се креће у мјесту покретано од онога што је и само у кретању, и затим нека је то покретано од чега другог, које се само креће, те то од другог и увијек тако, онда мора постојати неко прво покретало, и не може се ићи у бесконачно“.¹⁹ Битно је нагласити да је Аристотелово разумијевање значења кретања знатно шире од нашег данашњег. Заправо, код Аристотела кретање има значење промјене у најширем смислу. Само кретање, посматрано код Аристотела у односу на категорију мјеста (као, промјене мјеста), односно, локално кретање, одговарало би нашем данашњем уобичајеном схватању кретања. Декарт, рецимо, прихвата кретање искључиво као чин којим тијело прелази са једног мјеста на друго.²⁰ Тома Аквински је у свом дјелу *Summa Theologica*²¹ понудио своје разумијевање Аристотеловог појма кретања. По Томиној интерпретацији, изгледало би да када кажемо да се нешто креће, ми под тим подразумевамо да је оно и скуп карактеристика које тренутно има, али и скуп карактеристика које ће имати. Односно, у исто вријеме је и оно што је сад и оно што још није, тј. што ће бити. Значи, вода која се грије и која је тренутно достигла 45 степени, је заправо врућа, јер ако настави да се грије она ће достићи и степен кључања. Према томе, кретање је схваћено као модус у коме будућност припада садашњости, односно кретање је тренутно одсуство онога што ће бити. Међутим, овакво кретање није могуће према Аристотелу, ако не постоји способност да се мијења. Иако постоји то покретачко, ако оно није дјелотворно у смислу

¹⁹ Аристотел, *Физика*, превео Слободан Благојевић (Београд: Paideia, 2006), 242а, 50.

²⁰ Видјети: Rene Descartes, *Principia Philosophiae* (Whitefish: Kessinger Publishing, 2009), 2:24.

²¹ Thomas Aquinas, *Summa Theologica*, I, II, 3, Literally translated by Fathers of the English Dominican Province, Second and Revised Edition (London: Burns Oates and Washbourne, 1920).

да посједује начело способно да мијења, онда никаква корист, јер кретања не би било.

На основу Аристотеловог схватања кретања, лако је предвидјети који би био његов став по питању абортуса. Пошто фетус има способност да се мијења, уколико му то допустимо, фетус ће, имајући у виду континуирани градивни процес, достићи мноштво актуализација. Међу мноштвом актуализација и ону најважнију за нас у овом моменту, а то је рођење.

Џон Нунан у својим радовима о абортусу, такође, заговара сличну позицију. Сматра да је абортус морално неоправдан, јер фетусу од зачећа припадају права особе (фетус и рођено дијете су исто).²² Тврдња је заснована на чињеници да су фетус зачала људска бића, а додатно оправдање фетуса као особе јесте да посједује потпуни генетски код и потенцијални капацитет за рационално мишљење.²³

Ова позиција, иако је интуитивно увјерљива, ипак није опште-прихваћена. У наставку ћемо видјети шта поборницима абортуса није убједљиво у овој позицији.

5. Умјерена теза за абортус

Противници абортуса који се залажу за хипотезу да је живот континуум би прекид трудноће у било ком моменту означили као убиство. Пошто је живот један, онда је под заштитом од убиства, као једне најелементарније забране.

Имајући у виду да абортус не личи на неке ситуације у којима би се убиство, донекле, могло оправдати (нпр. у случају самоодбране, рата, смртне казне, ...) сматра се да абортус никако није оправдан. То се формално може представити кроз познати силогизам:

1. Неморално је убити невино људско биће.
2. Хумани фетус јесте невино људско биће.
3. Дакле, неморално је убити хумани фетус.

Позиција која се залаже за абортус негира другу премису, тј. сматра се да хумани фетус није људско биће. Та позиција је уједно и контратеза изнетом гледишту које сам приказао у претходном по-

---

²² John T. Noonan, Jr., „Deciding Who is Human“, *Natural Law Forum*, Vol. 13 (1968): 134–140: 134.

²³ Noonan, „Deciding Who is Human“, 135.

глављу. Поред става да хумани фетус није људско биће, заговорници ове тезе сматрају да је могуће успоставити моменат, односно пронаћи једну тачку од које можемо фетусу приписати права особе (прије свега, право на живот). Након овог момента сматра се да абортус не би био морално оправдан. Наравно, постоје и радикалнији облици оправдања абортуса гдје се сматра да је абортус у било ком периоду дозвољен. Зато ћу сада приказати *кандидатне* за повлачење демаркационе линије између периода када се фетус може сматрати особом и кад не може. Ово даље води до оцјене моралне допустивости и недопустивости абортуса.

5.1. Рођење

Рођење представља врло прецизну, али уједно и најмање увјерљиву тачку, коју бисмо могли сматрати граничним моментом допустивости абортуса. Идеја је да док је год фетус у утроби мајке абортус се може сматрати морално оправданим. Критеријум који се у овом разматрању обично узима јесте удисај ваздуха. Идеју да је ваздух *архе*²⁴ имамо још код Анаксимена. Анаксимен је посматрањем дошао до увида да живот престаје, односно да човјек умире оног тренутка кад издахне последње залихе ваздуха из себе. Тако је закључио да је ваздух тај основни принцип. Следећи ову теорију, неког ћемо сматрати особом само ако има способност да дише. Онда слиједи да фетус није особа, јер не дише својим плућима. Од момента рођења убијање није морално оправдано.

Осврнимо се сада на историјски аспект овог проблема. Постојали су одређени начини да се провјери да ли је фетус убијен у утроби или по рођењу (када је удахнуо ваздух). Један од најпознатијих начина да се ово утврди је вађење дјечијих плућа и потапање у воду. Ако би плућа плутала по води, то би значило да су испуњена ваздухом, те да је дијете убијено по рођењу. Ако би плућа потонула, то би значило да је дијете убијено у утроби. Предност ове позиције у односу на друге позиције које ћу изложити је у томе што се може прецизно одредити граница када је морално допустиво абортирати (док дијете не удахне ваздух).

Међутим, иако се чини да је поменути границу лако и прецизно повући, за ову позицију постоје одређени проблеми. Пошто ова позиција подразумијева да се рођење дешава у деветом мјесецу, поставља

²⁴ ἀρχή (архе) је основни принцип и прапочело свих ствари. Слободније објашњење би могло да буде да је архе схваћен као безвремено темељ или коријен свега постојећег, па и живота. Нарочито су *Пресократишовци* трагали за архе-ом.

се питање који је статус фетуса у случајевима пријевременог рођења. Ово значи да би те фетусе (због тога што су имали прилику раније да удахну ваздух) требало третирати као особе, што би их, на неки начин, учинило повлашћеним у односу на фетусе у деветом мјесецу. Пошто је уочена ова произвољност, у доброј мјери је ослабљено повјерење у тзв. критеријум ваздуха о којем је било ријечи. Из овога видимо да је могуће довести у питање и прецизност ове тачке.

Најпознатији аргумент који указује на проблематичност ове позиције односи се на непостојање неке релевантне разлике између фетуса један дан пред рођење и новорођенчета дан после рођења. Никаква суштинска промјена се није догодила и карактеристике су, углавном, исте. Тако да немамо на основу чега успоставити моменат кад се постаје особа. Поред тога, мишљење да је ваздух основно начело, одавно је напуштено. Стога, ова позиција једино може да одведе у покушаје изједначавања абортуса и инфантицида.²⁵ Рођење може бити само процес друштвене иницијације, али демаркациона линија између допустивости и недопустивости — не може.

5.2. Виабилитет²⁶

Други кандидат у овом приказивању је период виабилитета. Овај моменат је релевантним проглашен најприје од Врховног суда Сједињених Америчких држава 1973. године, а његов правни значај је препознат у законодавствима у упоредном праву.²⁷ У енглеском праву уведено је 1929. године и односило се на 28. недељу трудноће.²⁸ Теза да је тачка виабилитета — демаркациона тачка, има доста поборника. Међу њима је и Елизабета Викс. Она сматра да је период виабилитета најбољи критеријум који би требало примењивати за допустивост и недопустивост абортуса.²⁹ Она тврди да је услов који је неопходно достићи да би се неком приписала права која имају особе — стадијум интегрисане функције људског организма.³⁰ То би

---

²⁵ Само што се настоји први поступак оправдати и дозволити, док је други још увијек санкционисан у обичајном праву и важи за најтеже злочине.

²⁶ Под виабилитетом се подразумијева способност фетуса да се одржи у животу ван мајчине утробе. Под подразумијева се уз медицинско техничку подршку, или без ње.

²⁷ Видјети: Camilla Pickles, „Personhood: Proving Significance of the Born Alive Rule with Reference to Medical Knowledge of Fetal Viability“, *Stellenbosch Law Review = Stellenbosch Regstrydskrif*, Volume 24, Number 1 (2013): 146–164: 151–153.

²⁸ Видјети: „Infant Life (Preservation) Act 1929“, Legislation UK, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/19-20/34/section/1> (приступљено 10. јула 2019. г.).

²⁹ Elizabeth Wicks, *The Right to Life and Conflicting Interests* (Oxford: Oxford University Press, 2010), 19.

³⁰ Wicks, *The Right to Life*, 20.

значило да је то функционисање вођено мозгом и да постоје довољно развијена плућа да снабдијевају организам потребним кисеоником.³¹ Сматра да је то период виабилитета и да када тај период наступи, треба приписати фетусу људска права.

Оно што је проблематично у вези са периодом виабилитета је то што је праћен извјесном варијабилношћу. У моменту доношења закона у Сједињеним Америчким Државама период виабилитета се односио на шести мјесец трудноће. Данас, са развојем науке и технике, ова граница је увелико помјерена. То би значило да: ако је фетус у Бостону онда је особа, а ако је у некој афричкој држави, онда није. Ово би значило да заштита фетуса зависи од стања модерне технологије и од тога да ли је и у којој мјери та технологија доступна фетусу. Овакав закључак озбиљно слаби виабилитет као теорију по којој је до момента способности да фетус преживи ван мајчине утробе — абортус морално оправдан. Међутим, Дејвид Бонин покушава да ријеши овај проблем тако што виабилан фетус одређује као фетус који је способан да преживи уз одређена техничка средства, која њему не морају бити доступна, већ је важно да таква средства постоје негдје у свијету.³² Ова дефиниција би можда и ишла у прилог овој проблематичној позицији, када бисмо са сигурношћу могли одредити који је тачно период када је фетус виабилан. Међутим, то још увијек није могуће утврдити. Бићемо сигурни да ли је фетус виабилан тек након што буде уклоњен из мајчине утробе. Сходно томе, мислим да су покушаји успостављања овакве врсте везе између моралне забране и техничке могућности проблематични. С обзиром на ове потешкоће, сматрам да је стадијум виабилитета ирелевантан за моралну анализу. Имајући у виду све ове поменуте разлоге који виабилитет чине спорним, сматрам да није релевантан ни у контексту правне регулације — с обзиром на то да није прихватљиво примјењивати презумпције³³ у ријешавању спорних питања у овако осјетљивим областима. Не можемо знати да ли је фетус виабилан, тако нешто можемо само претпоставити. А сама по себи претпоставка (макар она почивала на добрим разлозима) никако не може бити довољан разлог (камо ли *погодно шло*) за утемељење основних права.

³¹ Wicks, *The Right to Life*, 239.

³² David Boonin, *A Defense Of Abortion* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), 131–132.

³³ Презумпција се користи у ријешавању спорних питања. Претпостављају се неке хипотезе као правно ваљане чињенице, док се не докаже супротно. Најпознатија је презумпција невиности: Свако се сматра невиним све док се његова кривица за кривично дјело не утврди правоснажном одлуком суда (Законик о кривичном поступку, *Претпоставка невиности*, члан 3).

5.3. Оживљавање³⁴

Ова демаркациона тачка подразумијева да постоји тренутак када фетус оживљава. Једини критеријум за распознавање овог момента јесте да жена детектује покрете фетуса унутар ње. Један од аутора који је поборник тезе по којој је период оживљавања демаркација између моралног оправдања и неоправдања јесте Едвард Лангерак. У тексту под насловом *Абортус: средњи пут*³⁵ разматрање абортуса започиње тврдњом да су неки абортуси допустиви док други нису, и да је неке од допустивих теже, а неке лакше оправдати. Лангерак предлаже да се демаркациона тачка успостави у 14. недељи (и та права која се додијеле фетусу буду толико јака да их могу поништити само права мајке на ментално и физичко здравље³⁶). Он сматра да овај приједлог представља увјерљив, кохерентан и непроизвољан приступ питању абортуса. Чини се да је аутор овај период (период оживљавања) прихватио као релевантан на основу психичких и емотивних разлога. Наиме, први покрети фетуса које жена осјети представљају први однос између будуће мајке и будућег дјетета. Свакако и очев контакт преко додира стомака биће оцу дубоко урезан у сјећање.

То ће подстицати разне емоције, због којих је (након тих контаката) абортус проблематичније оправдати.³⁷

Централни појам који се овдје све вријеме појављује је *живош*. Расправа о абортусу се увијек своди на долажење до консензуса по

³⁴ Око оживљавања постоје разна мишљења. Ја ћу овдје у раду овај појам користити да означим период првог видног помјерања фетуса, тј. детектабилних покрета. Западна теологија је такође склона да овај моменат прихвати демаркационом линијом, тако да први спомен абортуса у енглеском праву је од 13. вијека, гдје се каже да након покрета фетуса (што значи да је душа ушла у тијело) абортус је забрањен (видјети: Gill Wakley, „Legal interpretation of the Abortion Act 1967: The role of nurses in surgical induced abortion“, *Journal of Family Planning and Reproductive Health Care*, Vol. 33 (2) (2007): 77–78, <http://doi.org/10.1783/147118907780254051>). Етика развијана у окружењу православне теологије склонија је тези да је живот континуирани градивни процес; те да живот почиње од момента концепције. Та идеја о континууму садржана је и у Римском праву, гдје се јасно види да је пренатални живот сматран као нека аутономна вриједност (иако фетусе, вјероватно нису сматрали људским бићима). Чак је и прописивана казна уколико неко сахрани трудницу, а не покуша да извади бебу (видјети: Антун Маленица, *Римско право* (Нови Сад: Правни факултет: Центар за издавачку делатност, 1995), 100).

³⁵ Видјети: Едвард Лангерак, „Абортус: средњи пут“, у: *Етика: оједи из примене етике*, приредио Драган Јаковљевић, превео Јован Бабић (Подгорица, Београд: ЦИД, 1999), 125–137.

³⁶ То значи да права фетуса могу поништити права мајке, уколико су сукобљена. Односно, права фетуса имају мању правну снагу од мајчиних.

³⁷ Аутор сматра да је могућа нека врста емотивне кризе. Родитељи ће се сјећати првих покрета фетуса.

питању тога шта је предмет заштите. Проблематично је да то буде живот, из већ многима познатих разлога, а главни међу њима тиче се чињенице да постоје разни облици живота за које уопште или јако мало маримо. Ако је живот (схваћен сам по себи) предмет заштите, онда морамо поштовати све облике живота. Животиње које користимо у исхрани такође су живе. То значи да не прихватамо живот као предмет заштите. Предмет заштите је особа, а период оживљавања није једини критеријум за статус особе. Оживљавање, такође, није могуће јасно дефинисати, нити одредити тачан тренутак када се оно дешава. Оно што би могло бити важним и релевантним својствима особе у овом контексту и завреднити додатну пажњу је следећи кандидат за демаркацију.

5.4. Нидација

Последњи приједлог демаркације, за који сматрам да је релевантан за ово разматрање је период познат под називом нидација, односно лични идентитет. Осим њега, у овако постављеном низу разматрања, последња тачка демаркације би била моменат концепције, али њу нећу додатно приказивати, јер мислим да је довољно описана у дијелу у ком се говори о животу као континууму.

Погледајмо укратко основне механизме развоја ембриона.³⁸ Пренатални или период гестације³⁹ се дијели на три потпериода: пре-ембрионски (траје до краја треће недјеље по оплођењу), ембрионски (до краја осме недјеље) и фетусни (до рођења). За нас је интересантан пре-ембрионски период. Оплођена јајна ћелија, односно зигот има способност у овом периоду да пролиферацијом⁴⁰ и диференцијацијом⁴¹ створи цијели организам гдје су ћелије прецизно распоређене. Такве ћелије се називају тотипотентне⁴² ћелије. Оне деобом дају сопствену копију, али и нову специјализовану ћелију. У том случају, кад би постојале стручне медицинске справе могла би се извући једна копија изворне ћелије (што на њу не би никако утицало) и ради изучавања чувати у посебним условима. Тако би се могао пратити процес дифе-

³⁸ Видјети: Bruce Alberts et al., *Molecular Biology of the Cell*, 4th ed. (New York: Garland Science, 2002) и Душан Трпинац, *Практикум хистологије и ембриологије* (Београд: Медицински факултет Универзитета у Београду, 2016).

³⁹ Период прије рођења.

⁴⁰ Способност ћелије да се множи дијелењем.

⁴¹ Специјализација ћелија за одређену функцију.

⁴² Има способност неограничене деобе, али и самообнављања. Свака ћелија која настаје деобом наставља свој пут ка диференцијацији, док претходна остаје недиференцирана, зато се и зове матична. Видјети: Luiz Carlos Junqueira and Jose Carneiro, *Osnovi histologije*, 11. izdanje, prevela Vesna Lačković (Beograd: Data Status, 2005), 22.

ренцијације и вјероватно бисмо на крају могли добити поред бебе која се рађа и њеног клона. Нажалост, тако нешто још увијек је тешко изводљиво, јер и сама својства на основу којих се одвија диференцијација, нису у потпуности истражена. Наглашавам да се ћелије које настају деобом крећу путем диференцијације, али такође имају и својства ћелије од које су настале. У једном моменту својства ћелије од које су настале губе се и ћелија остаје потпуно специјализована, што значи да ће од тада функционисати као ћелија ткива или органа. Просто речено, јасно ће се знати која група ћелија постаје глава, која постаје рука, итд. У овом моменту наведени хипотетички приједлог „извлачења ћелије“ ради изучавања, није могућ, јер би се десило да ембриону откинемо главу или неки други „део“ због чега би се, вјероватно, догодио побачај; или ако је ријеч о групи ћелија које чине ногу, онда постоји шанса да се фетус роди без ноге. Ријеч је о периоду између 13-ог и 14-ог дана. Битно за нас је да примјетимо да до диференцијације ћелија немамо лични идентитет, већ *неодређен број* потенцијалних личности.⁴³ Четрнаестог дана можемо са сигурношћу знати да ли ће се родити једна или можда двије јединке. Абортус до 14-ог дана могао би да се правда под изговором да се не убија личност. Након тога лични идентитет је присутан, а то је важно својство особе.

Стога, овај период (14-ог дана) представља морално релевантну тачку разграничења између допустивости и недопустивости абортуса. Абортус након 14-ог дана у великој мјери би личио на убиство. Зато сматрам да је абортус након диференцијације ћелија и успостављања личног идентитета тешко оправдати.

Практична потешкоћа (за либерале можда и битан разлог) који прати овај моменат демаркације је тешка детекција трудноће у овом периоду. Међутим, тренутне тешкоће (које можда могу бити и откљоњене кад би се повећала „уредност“ сексуалног живота⁴⁴), не могу утицати на доношење моралног суда.

Питање које се сада намеће, а и тиче се наслова овог рада, јесте да ли се може интервенција до 13-ог дана сматрати контрацепцијом и бити морално оправдана, а након 14-ог дана да представља абортус и морално је неоправдана? На основу онога што је раније речено, мишљења сам да постоји важна разлика између контрацепције и абортуса, а садржана је у дефиницијама та два појма. Контрацепција се односи на превентивну заштиту — да не дође до трудноће, док други на интервенцију након оплодне јајне ћелије. Због тога је јасно да та

⁴³ Junqueira — Carneiro, *Osnovi histologije*, 22.

⁴⁴ Тј. кад би се благовремено радили тестови на трудноћу.

два појма не можемо мијешати.⁴⁵ Такође, на основу реченог, сматрам да је абортус након 14-ог дана тешко (ако не и немогуће) морално оправдати, јер постоји лични идентитет будуће особе; којој би због тога требало приписати сва права која припадају и актуелним особама. У периоду до 14-ог дана абортус је лакше оправдати, јер немамо скоро никакве информације о личном идентитету преембриона. Међутим, ово не значи да је аутоматски абортус морално оправдан до 14-ог дана. Увјерљивост ове позиције нам говори само да је након 14-ог дана тешко морално оправдати абортус.

И даље постоји позиција која не узима у обзир појам личног идентитета, већ да је (ипак) неки процес започет. Тај процес почиње оплођењем јајне ћелије, а завршава се смрћу актуелно постојећег човјека.

6. Јака теза за абортус

У овом дијелу приказаћу ставове Џудит Царвис Томсонове и Мери Ен Воренове по којима је абортус морално оправдан поступак. Томсонова у тексту под насловом *У одбрану абортуса* износи аргументе у прилог тези да је абортус морално оправдан без обзира на то да ли је фетус особа и има ли права која приписујемо особи.⁴⁶ Ворен у тексту *О моралном и правном статусу абортуса* износи став да ако је фетус особа, онда му морамо приписати сва права и абортус је недопустив. Пошто у наставку текста понуди аргументе против тезе да је фетус особа и да нема права која има особа, закључује да је абортус морално оправдан.⁴⁷

6.1. У одбрану абортуса

Ауторка у тексту који сам навео полази од преиспитивања става да је фетус особа од зачећа. Она ту идеју одбацује, сматрајући да би то било исто као када бисмо рекли — С обзиром на то да храст настаје из жири, онда је и жири храст. Сматра да тај закључак не слиједи.⁴⁸ Овдје

⁴⁵ Чак и поједина контрацептивна средства могу представљати морални проблем. Између *презерватива* и *пилуле за дан после* постоји велика разлика. Пилула за дан после има задатак не да нешто спријечи, већ да уништи.

⁴⁶ Џудит Царвис Томсон, „У одбрану абортуса“, у: *Етика: оједи из примјењене етике*, приредио Драган Јаковљевић, превео Јован Бабић (Подгорица — Београд: ЦИД, 1999), 105–123.

⁴⁷ Мери Ен Ворен, „О моралном и правном статусу абортуса“, у: *Биоетика*, приређивачи Војин Ракић, Рада Дрезгић, Иван Младеновић (Београд: Службени гласник — Институт за филозофију и друштвену теорију, 2012), 43–61.

⁴⁸ Видјети: Томсон, „У одбрану абортуса“, 105–106.

би требало напоменути да су аналогije доста корисне, али исто тако имати на уму да многе ситуације које сматрамо сличним, заправо крију много разлика. То је случај и са поређењем које је ауторка употребила. Жир и фетус се у великој мјери разликују.

Но, даље у тексту се чини да је ауторкин став да фетус није особа био само опаска и да чак и да је особа ништа се не би промјенило кад се говори о абортусу. У наставку претпоставља да је фетус особа и износи, сад већ чувени примјер са виолинистом. Потребно је да замислио да се будимо у хотелској соби. Схватимо да смо киднаповани. Поред нас лежи виолиниста који је у несвјести. Пошто има неку одређену болест и с обзиром на то да само наша крв може да му помогне, нас су киднаповали. Значи, наш задатак (ван нашег пристанка и воље) је да помогнемо виолинисти који би без наше помоћи умро. Потребно је девет мјесеци да будемо у том хотелу и да крвни систем виолинисте буде прикључен у наш. Ауторка поставља питање да ли је морално обавезно да пристанемо на ову ситуацију, или можемо да одбијемо? Правдање ситуације под изговором да фетус има права на живот, односно да виолиниста има право на живот, примјећује ауторка, интерпретира се као да то право нема никакву проблематичност. Међутим, она ипак постоји и то видимо кроз отимање, насилно прикључивање виолинисте на наше тијело и сл. Односно, виолиниста нема право захтјевати да му ми дамо нашу крв како би он преживио. Било би љубазно да то учинимо, али то он не може захтјевати као обавезу од нас, што би личило на то да наша крв њему припада. Овдје у тексту се јасно види да ауторка не спори право на живот, већ има проблем са нечим што бисмо могли упоредити са паразитирањем. Чини се да она хоће да каже да не прихвата било коју врсту безвољног искоришћавања, па макар оно било по цијену живота. Убијање у овом контексту не повређује право на живот, јер Томсонова разликује убијање и неправедно убијање. Неправедно убијање би повриједило људска права. Непристајање да се помогне виолинисти није неправедно, зато и ако умре, није нарушено његово право на живот.⁴⁹ Исто се односи и на фетус.

---

⁴⁹ Мислим да аналогија није адекватна, јер ауторка не објашњава на који начин прихвата да су емотивни односи између жене и дјетета са једне стране и жене и непознатог виолинисте са друге стране — исти. На први поглед се чини да су различите емоције заступљене, или бар различит интензитет истих емоција. Наравно, иако су емоције према дјечи *јаче* то не значи да су довољне за одустајање од абортуса (како примјећујемо у искуству). И оно најважније: како ауторка долази до сличности између сексуалног чина и примјера виолинисте за који сматра да је адекватна аналогија. Секс је пракса која је скоро свима позната, док отимање људи ради крађе крви — и не баш.

У наставку се иде корак даље; и сматра се да жена није нимало одговорна уколико почини абортус, ако је знала да ће њен сексуални чин можда резултирати трудноћом. Ауторка сматра да је то исто као када бисмо отворили прозор да провјетримо собу и када би нам лопов ушао у кућу. Апсурдно би било сматрати да смо морално обавезни дозволити лопову да остане у нашој кући. На сличан начин ни жене нису дужне да дозволе фетусу боравак у њиховим тијелима, па макар трудноћа трајала само сат времена. Просто речено: у причи о добром Самарјанину, то што су свештеник и Левит прошли претученог човјека не показује да су лошији од Самарјанина; јер, они нису морално обавезни да стану и помогну. На крају рада наводи се потенцијални приговор: да је друкчија врста односа између мајке и дјетета с једне стране; и човјека и странца који је виолиниста с друге стране. На том мјесту ауторка уводи појам „преузимања одговорности“. Ако пар не изврши абортус и дијете се роди, те га одведу кући, онда су дужни да се брину о њему. Мислим да је ово преузимање одговорности мало сумњиво, нарочито ако се узме у обзир да родитељи имају право да не прихвате ту одговорност уколико је жртва велика. Могуће је замислити ситуацију гдје млади пар није свјестан надоласећих проблема; рецимо непроспаваних ноћи због температуре дјетета. Недостатак сна неколико дана узастопно је заиста велики напор и велика жртва. Зашто онда ауторка не би оправдала, нпр. након четврте непроспаване ноћи, ситуацију када би родитељи игнорисали високу температуру дјетета и просто као Левит прошли поред њега, након чега би дијете пало у кому и вјероватно умрло? Да ли би то значило да игнорисање помоћи дјетету не би указивало да су ти родитељи лошији људи од родитеља који у таквим ситуацијама дијете одведу код љекара и дају му лијекове за снижавање температуре?

Ауторка не износи генералан став по питању абортуса, већ право одлучивања оставља жени која ће одлуку донијети на основу свог осјећаја. Убрзо каже да би било неморално да жена у седмом мјесецу трудноће изврши абортус да би отишла на путовање.⁵⁰ Остаје нејасно зашто Томсонова ту ситуацију сматра неморалном, кад можда жени осјећај тако налаже?⁵¹ Можда је одлагање путовања за њу велика жртва, а велике жртве нисмо дужни преузимати на себе, како то каже ауторка.⁵² Чини се да том проблему није посветила довољно пажње. У тексту који

⁵⁰ Вјероватно овај став би требало мало да ублажи строгу аргументацију која јасно указује да нико није дужан ништа добро да чини.

⁵¹ Пошто ауторка наглашава да не износи генералан став по овом питању, већ даје право „осјећају жене“. Видјети: Томсон, „У одбрану абортуса“, 122.

⁵² Томсон, „У одбрану абортуса“, 122.

ћу у наставку приказати, видјећемо став ауторке по коме нема ничег неморалног абортирати у седмом мјесецу, без обзира који разлог био.

6.2. О моралном и правном статусу абортуса

На почетку текста Ворен износи дефиницију абортуса као чина којим жена својевољно окончава трудноћу или препушта другима да то учине, и наглашава да ће се бавити моралним и правним статусом којима подлеже такав чин.⁵³ Ауторка је става (за разлику од претходно приказаног) да није могуће на задовољавајући начин одбранити женино право на абортус, а да се претходно не установи да фетус није особа, односно да му не приписујемо права која припадају људским бићима. У раду јасно каже да је фетусов статус кључно питање (којим се јако мало поборника абортуса бавило) и да ће у моменту кад се покаже да фетус није особа у морално релевантном смислу, одбрана права на абортус бити лакша и успјешнија.⁵⁴

У покушају да се обори тврдња да је фетус особа, Ворен прво износи критеријуме по којима се утврђује да је неко особа. То су:

1. свијест (о предметима и догађајима изван и/или унутар бића), а посебно способност да се осјети бол;
2. расуђивање (развијена способност за ријешавање нових и релативно сложених проблема);
3. самомотивисана активност (активност која је релативно независна како од генетске, тако и од директне спољашње контроле);
4. способност комуникације, било каквим средствима, порукама неограничене разноврсности, то јест, не само са неограниченим бројем могућих садржаја, већ и са неограниченим мноштвом могућих тема;
5. постојање појмова о себи и свијести о себи, било индивидуалне било расне, било и једне и друге.⁵⁵

Покушај се састоји у томе да се покаже да уколико неки ентитет не задовољава ниједан од ових пет критеријума, закључак би био да није особа. Очигледно је да фетус не испуњава наведене услова; тако да није особа. Свјесна потешкоћа са овако постављеним критеријумима, Ворен одмах наглашава да и мушкарац или жена без способности расуђивања, на примјер, јесте људско биће, али не и особа. На

---

⁵³ Ворен, „О моралном и правном статусу абортуса“, 43.

⁵⁴ Ворен, „О моралном и правном статусу абортуса“, 43–44.

⁵⁵ Ворен, „О моралном и правном статусу абортуса“, 53.

исти начин фетус није особа и не могу му се приписати пуна морална права и обавезе. Овако постављена позиција водила би у одобрење не само абортуса, већ и убијања тек рођене дјеце (све до момента док се не испуне наведени услови), али исто тако и до права да се убијају људи који у неком периоду живота због болести изгубе могућност, нпр. самомотивисане активности. Зато ауторка покушава да повуче линију након које не би требало прибјегавати абортусу. Критеријум који користи дјелује потпуно арбитрарно. Наиме, што више фетус личи на особу, његово право на живот је веће; односно, пропорционално биолошком развоју стоји и развој права на живот и уопште права особе. Али, имајући у виду да просјечно развијена риба више личи на особу, него потпуно развијени фетус, ауторка сматра да жена има право на абортус и у поодмаклом стадијуму трудноће. У том контексту, присјетимо се примјера који је Томсонова изнијела рекавши да би било неморално да жена у седмом мјесецу изврши абортус само да би отишла на неко путовање. Ворен нема проблеме са тим и мишљења је да ту нема ничега неморалног.

Као што смо видјели, Ворен се трудила да докаже како фетус није особа. Међутим, остаје да је фетус потенцијална особа. Она сматра да права потенцијалне особе никако не могу да надјачају права актуелне особе. У складу са овим становиштем жена, из било којих разлога, има права да изврши абортус кад год хоће.

6.3. Сингеровска позиција

Сингер је мишљења да ако се етика одвоји од религије, дилеме око абортуса је лако разријешити.⁵⁶ Овдје се поставља питање — Да ли је лако одвојити религију, односно елиминисати неке људске идеје о сврси и уређености, које човјек има у свом природном ставу? Прво би требало испитати зашто су те идеје присутне и колико утичу на доношење моралног суда.

У тексту, најприје, наводи проблеме који прате рестриктивни закон против абортуса. Сматра да жене које се одлуче да се подвргну абортусу, од тога неће одустати, без обзира што је забрањено законом.⁵⁷ Негативна посљедица је што би, на примјер, жене прибјегавале надрилекарима и интервенција би се вршила сумњивим методама, које могу нанијети велике штете (које би биле изостављене у случају легализације абортуса). Односно, било који закон против абортуса

⁵⁶ Piter Signer, *Praktična etika*, prevela Dragana Dulić (Beograd: Signature, 2002), 104, 113–114.

⁵⁷ Signer, *Praktična etika*, 108.

неће имати за посљедицу забрану, већ потискивање праћено низом нежељених ефеката. У наставку Сингер приказује конзервативни аргумент, који иде овако:

1. Неморално је убити невино људско биће.
2. Хумани фетус јесте невино људско биће.
3. Дакле, неморално је убити хумани фетус.⁵⁸

Сингер примјећује да ако би се појам људског бића сматрао синонимним с појмом особе, онда је очигледно да је друга премиса лажна; јер је јасно да фетус није рационалан и да нема самосвијест.⁵⁹ Ако нема односа синонимности, већ *људско* означава само припадност врсти *homo sapiens*, онда би прва премиса била неистинита, због своје моралне ирелевантности (јер би била морално ирелевантна). Сингер сматра да је вјеровање о приписивању моралних права свакоме ко испуњава пуку припадност људској врсти, без других карактеристика — религиозно наслијеђе. Посматрано ван религије, фетус није особа и нема права на живот које има особа; све до тренутка кад има свијест. Од тог тренутка свијести, Сингер сматра да би требало избјегавати методе које би могле довести до бола и патње фетуса.

Други дио коме Сингер посвећује пажњу јесте схватање фетуса као потенцијалне особе. Формулација изгледа овако:

1. Неморално је убити потенцијално људско биће
2. Фетус је потенцијално људско биће.
3. Дакле, неморално је убити фетус.⁶⁰

Сингер примјећује да је ова друга премиса *јача* од друге премисе претходног аргумента; док је прва премиса слабија у односу на прву премису првог аргумента.⁶¹ Проблем са првом премисом на који указује Сингер тиче се питања „зашто је неморално убити *појенцијално* људско биће, када се појам неморално примјећује у односу на актуелно постојеће људе“. Нигдје се не говори да су потенцијална људска бића исто што и људска бића. Сингер сматра да би такво изједначавање било исто као када бисмо мислили да су ситуације чупања проклијалог жира и сечења храста- идентичне.⁶²

---

⁵⁸ Signer, *Praktična etika*, 104.

⁵⁹ Signer, *Praktična etika*, 111.

⁶⁰ Signer, *Praktična etika*, 115.

⁶¹ Signer, *Praktična etika*, 115.

⁶² Signer, *Praktična etika*, 115.

Даље Сингер одговара на аргумент против абортуса, који тврди да је абортус недопустиво учинити јер спречава доношење будућег човјека на свијет. Сингер је мишљења да би из тога слиједило оправдање абортуса уколико је разлог *невријеме трудноће*, односно ако ће жена тренутним абортусом само одложити рађање. Након неког времена родиће дијете и тако испунити своју *обавезу*.⁶³ Међутим, аргументи о непоновљивости и незамењивости указују да рађање није могуће одложити. То би исто било као када би неко рекао да ће абортирати Џона, а родити Марка. Када се абортира (или како се каже одложи трудноћа), након следеће трудноћа не рађа се исто дијете које је претходно абортирано.

7. Закључак

У изложеним аргументима најувјерљивија теза је она по којој је тренутак *личној идентитетској* демаркациона линија између моралног оправдања и неоправдања абортуса. Да поновимо: слиједећи тезу личног идентитета, абортус након 14-ог дана трудноће представља морално неоправдану интервенцију. Четрнаестог дана ембрионске ћелије су специјализоване за одређене функције. То значи да од тог дана ембрион има лични идентитет. Пошто је лични идентитет својство које има особа, онда смо дужни и према ембриону се односити као према особи. Из реченог слиједи да смо дужни и ембриону признати морална и законска права која има особа. Ово значи да и ембрион има права на живот. Стога, абортус послје 14-ог дана трудноће је морално неоправдан поступак, јер би у великој мјери личио на убиство.

Овој позицији би се могло приговорити да лични идентитет није довољно својство да би се неко сматрао особом. Одговор на такву примједбу био би указивање на појам промјене током времена.⁶⁴ Појам промјене током времена подразумијева да једна ствар може мијењати своја својства, али да и даље остаје та иста ствар. Ово значи да је са појмом промјене повезан појам идентитета. Лајбницов закон идентитета тврди да су идентичне ствари неразлучиве, односно ако кажемо да су *x* и *y* разлучиви, онда постоји макар једно својство које има *x* а нема у, или обрнуто.⁶⁵ Случај када парадајз зри и од зеленог

⁶³ Signer, *Praktična etika*, 116.

⁶⁴ Постоје различите врсте промјена: промјена у односу на простор, промјена ваздушнoг притиска с обзиром на надморску висину, ...

⁶⁵ Формулација преузета са: „The Identity of Indiscernibles“, Stanford Encyclopedia

постаје црвен је типичан примјер промјене која је занимљива у овом контексту. Ријетко ко би рекао да су то два парадајза. Исти је случај и са фетусом: иако један дан има једно својство, за десет година имаће својство, нпр. *бићи десетогодишњи дјечак*, то је и даље исто биће. Идентитет који имамо од 14-ог дана је само носилац промјена.

Теза о личном идентитету која износи научна свједочанства да од 14-ог дана фетус има специјализоване ћелије значи да је наука успјела једним дијелом изучити фетус тог периода. То не значи да наука у будућности неће, у још ранијим фазама развитка плода, уочити нова својства која ће филозофи користити у одређивању појма особе. Требало би имати у виду да се о ћелијама још увијек не зна много. У прилог томе је чињеница да још увијек не постоје лијекове за многа ћелијска обољења (нпр. за рак).

За крај споменућу нови пројекат под називом *Атлас хуманих ћелија*,⁶⁶ који тренутно води група научника са Брод Института и Харварда из Сједињених Америчких Држава и са Велкам Сангер Института из Велике Британије. Циљ пројекта је проучавање функције и идентитета сваке ћелије. Након овог пројекта или неког у будућности добићемо прецизније информације о ћелијама. Можда се истраживањем дође до нових сазнања о личном идентитету и другим појмовима који се обично користе у аргументима унутар филозофије морала. Тада ћемо успјешније да се бавимо проблемом абортуса. До тада, сматрам да не би требало журити са моралним оправдањем овог важног друштвеног проблема (абортуса). Заправо, (без жеље да закључак звучи амбициозно), оно што тренутно сигурно можемо закључити јесте да је данас немогуће абортус морално оправдати.

* * *

Литература

Аристотел. *Физика*. Превео Слободан Благојевић. Београд: Paideia, 2006.

---

of Philosophy, <https://plato.stanford.edu/entries/identity-indiscernible/> (First published Wed. Jul 31, 1996; substantive revision Sun. Aug 15, 2010) (приступљено 7. јула 2019. г.).

⁶⁶ Више информација видјети на: „Human Cell Atlas“, <https://www.humancellatlas.org/> (приступљено 1. јуна 2019. г.).

- Бабић, Јован. „Природно, нормално, исправно“. У: *Шта би са социјалном психијатријом*, приредио Бранко Ђорић, 15–23. Нови Сад: Друштво психоаналитичких психотерапеута Србије, 2017.
- Бабић, Јован. *Морал и наше време*. Београд: Службени гласник, 2005.
- Ворен, Мери Ен. „О моралном и правном статусу абортуса“. У: *Биоетика*, приређивачи Војин Ракић, Рада Дрезгић, Иван Младеновић, 43–61. Београд: Службени гласник — Институт за филозофију и друштвену теорију, 2012.
- Законик о кривичном поступку (2011).
- Кант, Имануел. *Заснивање метафизике морала*. Београд: Дерета, 2008.
- Лангерак, Едвард. „Абортус: средњи пут“. У: *Етика: ојледи из њимењене етике*, приредио Драган Јаковљевић, превео Јован Бабић, 125–137. Подгорица — Београд: ЦИД, 1999.
- Маленица, Антун. *Римско право*. Нови Сад: Правни факултет: Центар за издавачку делатност, 1995.
- Томсон, Џудит Царвис. „У одбрану абортуса“. У: *Етика: ојледи из њимењене етике*, приредио Драган Јаковљевић, превео Јован Бабић, 105–123. Подгорица, Београд: ЦИД, 1999.
- Трпинац, Душан. *Практикум хистологије и ембриологије*. Београд: Медицински факултет Универзитета у Београду, 2016.
- Цекић, Ненад. *Метаетика: ѡроблеми и шрадиције*. Београд: Академска књига, 2013.
- „Human Cell Atlas“, <https://www.humancellatlas.org/> (приступљено 1. јуна 2019. г.).
- „Infant Life (Preservation) Act 1929“. Legislation UK, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/19-20/34/section/1> (приступљено 10. јула 2019. г.).
- „The Identity of Indiscernibles“, Stanford Encyclopedia of Philosophy, <https://plato.stanford.edu/entries/identity-indiscernible/> (First published Wed Jul 31, 1996; substantive revision Sun Aug 15, 2010) (приступљено 7. јула 2019. г.).
- Alberts, Bruce et all. *Molecular Biology of the Cell*, 4th ed. New York: Garland Science, 2002.
- Aquinas, Thomas. *Summa Theologica*. Literally translated by Fathers of the English Dominican Province, Second and Revised Edition. London: Burns Oates and Washbourne, 1920.
- Boonin, David. *A Defense Of Abortion*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511610172>.

- Bruce, Alberts, et all. *Molecular Biology of the Cell*. 4th. Edition. New York: Garland Science, 2002.
- Cekić, Nenad. „Limits of Sexual Freedom and the Notion of Perversion (Is Sexual Ethics „Applied?“)“. *Filozofske studije: zbornik radova*, god. 33, br. 34 (2018): 99–106.
- Descartes, Rene. *Principia Philosophiae*. Whitefish: Kessinger Publishing, 2009.
- Friedrich, Carl Joachim and Zbigniew K. Brzezinski. *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1956.
- Hempel, Carl G. “Problems and Changes in the Empiricist Criterion of Meaning”. *Revue Internationale de Philosophie*, Vol. 4, No. 11 (Janvier 1950): 41–63 (доступно на: http://people.duke.edu/~lc190/hempel_rip1950.pdf, приступљено 6. септембра 2019. г.).
- Junqueira, Luiz Carlos and Jose Carneiro. *Osnovi histologije*, 11. izdanje. Prevela Vesna Lačković. Beograd: Data Status, 2005.
- Noonan, John T. Jr. „Deciding Who is Human“. *Natural Law Forum*, Vol. 13 (1968): 134–140. <https://doi.org/10.1093/ajj/13.1.134>.
- Pickles, Camilla. „Personhood: Proving Significance of the Born Alive Rule with Reference to Medical Knowledge of Fetal Viability“. *Stellenbosch Law Review = Stellenbosch Regstydskrif*, Volume 24, Number 1 (2013): 146–164.
- Signer, Piter. *Praktična etika*. Prevela Dragana Dulić. Beograd: Signature, 2002.
- Wakley, Gill. „Legal interpretation of the Abortion Act 1967: The role of nurses in surgical induced abortion“, *Journal of Family Planning and Reproductive Health Care*, Vol. 33 (2) (2007): 77–78. <http://doi.org/10.1783/147118907780254051>.
- Wicks, Elizabeth. *The Right to Life and Conflicting Interests*. Oxford: Oxford University Press, 2010.

Примљено: 23. 9. 2019.
Исправљено: 10. 2. 2020.
Одобрено: 1. 4. 2020.

MORAL JUSTIFICATION OF ABORTION

Siniša Simić

Library of the Serbian Patriarchate, Belgrade

Summary: In this paper I will address the question of moral justification of abortion. The question of abortion is de facto one of the most important topics of bioethics. Abortion, the term itself, in the modern age, at least prima facie, is considered as a form of contraception. I will try to point out the distinction between these two terms. Purpose of the research is an attempt to propose an answer to the question: in which case might an abortion be a morally justifiable act, and in which case would it represent a morally problematic intervention. The answer will apply to all cases of abortion except: medical needs for prenatal euthanasia, pregnancy as a result of rape, conception despite the correct and responsible use of contraceptives and pregnancy as a result of fraud by one of the actors of the sexual act. In cases previously mentioned I will accept abortion as a morally justified act. In a part of a review of the historical context, we will see a lot of interesting arguments and suggestions on where a line should be drawn between moral justification and moral unjustification, and between permitting or prohibiting the abortion. In this context, I will consider the cases in which abortion would be morally acceptable, and I will consider the moment of birth, a moment when the fetus is able to survive outside the mother's womb, the time of revival, personal identity and the moment of conception. Basically, opting for each of the mentioned points is a matter of a person as an object of protection. Afterwards, I will show some of the crucial moments of mentioned arguments, as the most convincing point, I will consider the notion of personal identity in detail. That is the period of cellular differentiation, where cells lose totipotency and specialize for certain functions. The next is the argument of potentiality, I consider we also have a responsibility to, a pre-embryo has a personal identity, we have to accept it as a subject of protection to the same extent as we do a person. In this way, I will answer the question I set out as a purpose of this research.

Key words: sex, pregnancy, fetus, abortion, moral justification.